

УДК 336.14:351.72(477)

DOI: 10.60022/2(5)-33S

Нефедова Тетяна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Nefedova Tetiana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Finance and Business Consulting
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7109-0427

Коваленко Дмитро Іванович

кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Kovalenko Dmytro

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0853-0546

Козирєв Олексій Олексійович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри фінансів та бізнес-консалтингу
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Kozyrev Oleksii

PhD Student of the Department of Finance and Business Consulting
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Вступ. Стаття присвячена дослідженню бюджетної політики як ключового інструменту забезпечення економічної безпеки держави в умовах геополітичних, фінансових і соціальних викликів.

Мета. Метою роботи є обґрунтування ролі бюджетної політики у забезпеченні економічної безпеки та розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів фіскального регулювання для протидії загрозам.

Матеріали і методи. У дослідженні використано структурно-функціональний аналіз для визначення ключових функцій бюджетної політики (розподільчої, регулюючої, стабілізаційної, контрольної) та їх ролі в забезпеченні економічної безпеки. Кількісний аналіз статистичних даних з офіційних джерел дозволив оцінити динаміку показників бюджетної безпеки, зокрема дефіциту бюджету, боргового навантаження та інтегрального індексу бюджетної безпеки. Метод експертного моделювання застосовано для створення структурно-логічної моделі взаємозв'язку бюджетних інструментів і економічної безпеки, а також для розробки стратегій протидії фіскальним загрозам.

Результати. Встановлено, що бюджетна політика України зазнала переходу до кризового режиму з пріоритетом на фінансування оборони (45–50% видатків) та соціальних трансфертів, що обмежує розвиток інших секторів. Виявлено критичне зростання дефіциту бюджету до -26,8% ВВП у 2024 році та перерозподілу ВВП через бюджет до 67,11%. Інтегральний індекс бюджетної безпеки вказує на критичний рівень фінансової небезпеки у 2021–2024 роках. Запропоновано стратегії протидії загрозам, включаючи фіскальну децентралізацію, цифровізацію податкового адміністрування та створення стабілізаційних фондів.

Перспективи. Подальші дослідження доцільно зосередити на розробці моделей гнучкого бюджетного планування для умов воєнного часу, оптимізації міжбюджетних трансфертів для зменшення регіональних дисбалансів, а також оцінці впливу цифрових технологій на підвищення прозорості та ефективності бюджетних процесів.

Ключові слова: бюджетна політика, економічна безпека, державні фінанси, фіскальна стабільність, бюджетне регулювання, дефіцит бюджету.

BUDGETARY POLICY AS A TOOL FOR REGULATING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Abstract. *Introduction.* The article is devoted to the study of budgetary policy as a key instrument for ensuring the economic security of the state in the conditions of geopolitical, financial and social challenges.

Purpose. The purpose of the work is to substantiate the role of budgetary policy in ensuring economic security and develop recommendations for improving fiscal regulation mechanisms to counter threats.

Materials and methods. The study used structural and functional analysis to determine the key functions of budgetary policy (distributive, regulatory, stabilization, control) and their role in ensuring economic security. Quantitative analysis of statistical data from official sources allowed us to assess the dynamics of budgetary security indicators, in particular the budget deficit, debt burden and the integral index of budgetary security. The expert modeling method was used to create a structural and logical model of the relationship between budgetary instruments and economic security, as well as to develop strategies for countering fiscal threats.

Results. It is established that the budget policy of Ukraine has undergone a transition to a crisis mode with a priority on defense financing (45–50% of expenditures) and social transfers, which limits the development of other sectors. A critical increase in the budget deficit to -26.8% of GDP in 2024 and the redistribution of GDP through the budget to 67.11% were identified. The integral budget security index indicates a critical level of financial danger in 2021–2024. Strategies for countering threats are proposed, including fiscal decentralization, digitalization of tax administration, and the creation of stabilization funds.

Discussion. Further research should be focused on developing models of flexible budget planning for wartime conditions, optimizing inter-budgetary transfers to reduce regional imbalances, and assessing the impact of digital technologies on increasing the transparency and efficiency of budget processes.

Keywords: budget policy, economic security, public finances, fiscal stability, budget regulation, budget deficit.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена посиленням загроз економічній безпеці України в умовах повномасштабної війни, фінансової нестабільності, структурних трансформацій економіки та значного зовнішнього боргового навантаження, що суттєво ускладнюють процес управління публічними фінансами та вимагають переосмислення підходів до формування та реалізації бюджетної політики. У ситуації, коли значна частина ресурсів перерозподіляється на потреби безпеки та оборони, особливої ваги набуває завдання досягнення фіскального балансу без втрати здатності бюджету виконувати соціальні, інфраструктурні та стабілізаційні функції. Саме бюджетна політика в таких умовах перетворюється з технічного інструменту планування у важіль стратегічного регулювання, що впливає не лише на фінансову дисципліну, але й на здатність держави протистояти системним ризикам, підтримувати макроекономічну стійкість та гарантувати довгостроковий розвиток. Водночас, наявні диспропорції між доходами й видатками бюджету, зростання дефіциту, низький рівень прозорості та ефективності використання коштів, а також посилення залежності від зовнішнього фінансування вказують на необхідність поглибленого наукового осмислення бюджетного регулювання саме як інструменту забезпечення економічної безпеки. У цьому контексті дослідження реального стану бюджетної безпеки та обґрунтування стратегічних напрямів її зміцнення є вкрай важливими для розробки адекватних рішень у сфері державного фінансового управління в умовах кризової трансформації суспільства та економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади бюджетної політики закладено в працях таких дослідників, як Канева Т. [7], Макогон В. [8], які аналізували взаємозв'язок між державними фінансами, фіскальним регулюванням та стійкістю національної економіки. У роботах виділених науковців сформовано уявлення про бюджет як не лише баланс доходів і видатків, а як дієвий механізм впливу на макроекономічну стабільність, зайнятість, рівень інфляції, економічне зростання та соціальну справедливість.

В українській науковій традиції проблематика бюджетного регулювання в умовах економічної небезпеки представлена у працях таких авторів, як Дуда Г. [3], Олейнікова Л., Нагасць С., Веремєнко О., Волик В. [10], які наголошують на складності адаптації бюджетної системи до нових викликів, особливо в періоди воєнної, енергетичної та боргової кризи. Значну увагу приділено аналізу функціональних складових бюджетної політики, таких як стабілізаційна, регулююча, розподільча та

контрольна функція, які стають визначальними в контексті забезпечення фінансової стабільності та стійкості державних інститутів.

Окреме місце у дослідженнях посідає вивчення дефіциту бюджету як індикатора фінансової нестійкості та чинника, що ускладнює реалізацію бюджетної політики в умовах кризового тиску. Науковці підкреслюють, що хронічний дефіцит бюджету, особливо в умовах зростання витрат на оборону та соціальну сферу, як це спостерігається в Україні після 2022 року, створює ризики для довгострокової бюджетної рівноваги, знижує ефективність використання ресурсів та поглиблює залежність від зовнішнього фінансування. Зокрема, у працях Канєвої Т., Галабурди А. [6], Румянцевой В. [13], порушується проблема нарощення державного боргу, а також обмежень для економічного зростання через високий рівень обслуговування зобов'язань. У той же час, у науковому дискурсі все ще недостатньо уваги приділено системному вивченню ефективності окремих заходів бюджетного регулювання саме в умовах збройного конфлікту, що робить дане дослідження актуальним і своєчасним.

Метою статті є обґрунтування та оцінювання ролі бюджетної політики як ключового інструменту забезпечення економічної безпеки держави в умовах зростаючих геополітичних, фінансових і соціальних викликів, з урахуванням сучасного стану публічних фінансів України.

Завдання дослідження:

- виявити теоретико-методологічні засади бюджетної політики та її функціональну роль у системі забезпечення макроекономічної стабільності та національної безпеки;
- проаналізувати динаміку та структурні особливості сучасної бюджетної політики України, зокрема в умовах пандемії, збройного конфлікту та глибокої трансформації фінансових пріоритетів держави;
- дослідити причини посилення бюджетних ризиків в Україні, включаючи зовнішні та внутрішні чинники, що підривають фінансову стабільність та знижують ефективність бюджетного регулювання;
- розробити практичні напрями удосконалення механізмів бюджетного регулювання з урахуванням принципів економічної безпеки, а також запропонувати стратегії протидії бюджетним загрозам у коротко- та середньостроковій перспективі.

У дослідженні застосовано метод структурно-функціонального аналізу, який дав змогу розкрити ключові функції бюджетної політики в контексті її впливу на макроекономічну стабільність, забезпечення соціальної справедливості, підтримку державного сектору, а також захист економічного суверенітету. За допомогою цього методу було виокремлено розподільчу, регулюючу, стабілізаційну та контрольну функції бюджетної політики, а також досліджено специфіку їх реалізації в умовах збройного конфлікту. Використано метод кількісного аналізу статистичних даних, що дозволив оцінити динаміку основних показників бюджетної безпеки України у період з 2005 по 2024 роки, зокрема рівень дефіциту бюджету, ступінь централізації державних фінансів, обсяг боргового навантаження та інтегральний індекс бюджетної безпеки. Застосовано метод експертного моделювання, який використовувався для побудови авторської схеми оцінювання бюджетних ризиків і розробки стратегії протидії фінансовим загрозам.

Виклад основного матеріалу. У сучасному політико-економічному просторі, де нестабільність світової фінансової системи, воєнні конфлікти, енергетичні кризи та структурні трансформації державного управління дедалі більше загрожують національному добробуту, бюджетна політика посідає провідне місце серед стратегічних інструментів, що дозволяють державі не лише забезпечувати збалансований розподіл ресурсів, а й ефективно впливати на ключові параметри макроекономічної динаміки, у тому числі на рівень економічної безпеки [16]. Саме через механізми формування, розподілу та використання бюджетних коштів держава має змогу підтримувати фінансову стійкість, стимулювати економічне зростання, компенсувати асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів і, найголовніше, формувати основу для захисту економічного суверенітету (рис. 1).

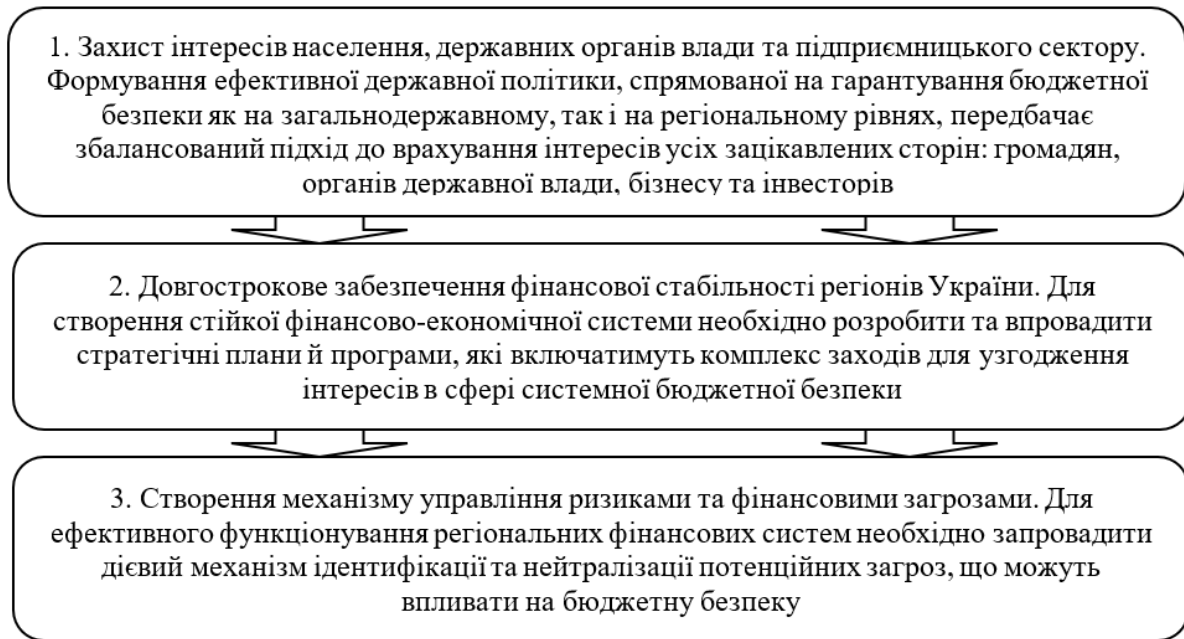

Рис. 1. Основні напрями державного управління забезпеченням цілісної бюджетної фінансової країни

Джерело: сформовано авторами

В умовах високої турбулентності, викликаній збройним конфліктом, зовнішніми борговими зобов'язаннями, зростанням дефіциту бюджету та потребою у відновленні зруйнованої інфраструктури, саме злагоджене виконання цих функцій дає змогу зберігати макроекономічну рівновагу та стабільність державного управління. Водночас, не менш важливою є проблема взаємозв'язку між бюджетною політикою та рівнем економічної безпеки, адже бюджетна система є не лише відображенням фіскального потенціалу держави, а й індикатором її стійкості до зовнішніх і внутрішніх шоків. Економічна безпека у цьому контексті постає як здатність держави забезпечити сталий розвиток, ефективно функціонувати в умовах глобальної конкуренції, зберігати контроль над критично важливими ресурсами, гарантувати фінансову автономію та не допустити деструктивного впливу національних або транснаціональних загроз на ключові сегменти економіки. Бюджетна політика, як інструмент реалізації державної влади у сфері фінансів, стає ключовим каналом впливу на ці параметри безпеки, забезпечуючи фінансування оборонного комплексу, модернізацію інфраструктури, розвиток людського капіталу, підтримку експорту та диверсифікацію джерел доходів.

Особливо чітко зв'язок між бюджетною політикою та економічною безпекою проявляється у кризові періоди, коли обмеження доступу до зовнішніх фінансових ресурсів, зростання інфляції, скорочення експортних надходжень або енергетичні виклики потребують оперативного і стратегічно вивіреного реагування. В таких умовах бюджет стає не лише бухгалтерським балансом доходів і видатків, а інструментом виживання держави як політичного й економічного суб'єкта. Наявність резервних фондів, продумане податкове регулювання, здатність швидко переорієнтувати витрати на пріоритетні сфери, а також підтримка банківського сектору та внутрішнього попиту стають визначальними чинниками у захисті держави від економічного колапсу.

У динаміці оцінювання одного з ключових індикаторів бюджетної стабільності України спостерігається, що його значення виходило за межі критичних порогових значень у 2010, 2018, 2021–2024 роках, коли показник демонстрував нижчий рівень за $-6,3\%$, тоді як лише у 2016 та 2020 роках було зафіксовано умовно задовільне значення індикатора в межах від $-2,1\%$ до $-3,15\%$, що, своєю чергою, зумовлюється не лише різким і системним зростанням бюджетного дефіциту, але й або скороченням, або незначним зростанням доходів зведеного бюджету, які відставали за темпами від негативної динаміки дефіциту [14, с. 20].

Характеризуючи бюджетну політику України за останні роки, варто наголосити на її поступовому переході від класичної моделі помірної дефіцитної планування до кризового режиму гнучкого перерозподілу ресурсів з орієнтацією на оперативне задоволення першочергових потреб – насамперед

оборони, соціальної підтримки населення та відновлення критичної інфраструктури. Починаючи з 2020 року, державна фіскальна політика була змушена адаптуватися до умов пандемії COVID-19, а з 2022 року до умов збройного конфлікту, внаслідок чого структура доходів зазнала суттєвих змін, що виявлялося в збільшенні частки міжнародної фінансової допомоги, розширенні внутрішнього запозичення та впровадженні надзвичайних заходів податкового регулювання, які дозволили зберегти мінімальний рівень економічної активності. Видаткова частина бюджету водночас набувала все більш кризового характеру: майже 45-50% загального обсягу витрат припадало на оборонно-безпековий сектор, що свідчить про концентрацію фіскальних ресурсів на пріоритетних напрямках, але й істотно звужує можливості розвитку інших сфер, таких як охорона здоров'я, наука, освіта та інновації [3].

Серед головних причин формування хронічного дефіциту бюджету України, які системно впливають на фіскальну нестабільність, слід виокремити суттєве зниження обсягів національного виробництва, що безпосередньо призводить до звуження податкової бази та зменшення надходжень до бюджету, а також неефективну структуру податкової системи, зростання державних витрат у передвиборчі періоди, нераціональну модель бюджетного розподілу, наявність корупційних ризиків в управлінні публічними фінансами, а також системні дисфункції в механізмах державних закупівель, які зумовлюють нецільове або неефективне використання обмежених бюджетних ресурсів [12, с. 103].

Ще одним істотним чинником, що має негативний вплив на рівень фінансової безпеки держави, є нарощення дефіциту бюджетних і позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, до яких належать державний та місцеві бюджети, а також фонди обов'язкового соціального і пенсійного страхування, причому до 2005 року вказаний дефіцит стабільно перебував за межами критичних значень, тоді як лише у період з 2006 по 2018 рік спостерігалось його суттєве скорочення при оптимальному нормативному рівні, що дорівнює нульовому значенню, і при цьому середнє арифметичне значення за цей проміжок часу становило приблизно -0,378. Починаючи з 2019 року, простежується чітка тенденція до зростання дефіциту сектору загальнодержавного управління, що спричинило поступове погіршення індикаторів фінансової безпеки, зокрема у 2019 році дефіцит сягнув -78,75 млн грн, у 2020 році склало -88,73 млн грн, у 2021 році -248,96 млн грн, у 2022 році -135,24 млн грн, у 2023 році -430,5 млн грн, а вже у 2024 році -629,58 млн грн, що свідчить про прогресуючу фіскальну напруженість [11].

Водночас показник перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет є надзвичайно інформативним у контексті оцінки ступеня централізації фінансового управління, оскільки він відображає ту частку національних ресурсів, яка акумулюється і перерозподіляється через бюджетну систему, і може виконувати як стимулюючу, так і дестимулюючу функцію залежно від обсягу. Упродовж усього періоду з 2001 року в Україні фіксується зростання рівня централізації, що перевищує критичний рівень у 29,4%, зокрема у 2006 році – 39,43%, у 2011 році – 34,87%, у 2016 році – 43,15%, у 2020 році – 49,63%, у 2021 році – 41,86%, у 2022 році – 47,39%, у 2023 році – 45,34%, а у 2024 році – 67,11%, що свідчить про істотне навантаження на систему державних фінансів в умовах загострення економічної кризи. Показово, що в період з 2006 по 2009 рік спостерігалось поступове скорочення відношення обсягів сукупних платежів на обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, зокрема з 11,27% у 2006 році, що перевищувало оптимальне значення в 6,3%, до 4,44% у 2009 році, однак з 2010 року цей індикатор розпочав зростати, досягнувши 18,54% у 2011 році, стрімко підвищившись до 98,41% у 2016 році, склавши 48,92% у 2020 році, і лише у 2023-2024 роках простежується деяке зниження цього показника (табл. 1) [3, 5].

Таблиця 1

Динаміка показників бюджетної безпеки України у 2005-2023 роках

Показник	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення, +/-
1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-1,89	-7,13	-2,99	-2,49	-9,01	-7,63	-16,28	-26,80	-24,91
2. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	0,47	-0,85	-0,15	-5,06	-12,18	-7,88	-24,17	-38,70	-39,18
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	39,41	34,87	43,14	49,63	41,86	47,39	45,34	67,11	27,70
4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	11,27	18,54	98,41	48,92	49,30	47,86	35,56	26,91	15,65

Джерело: складено авторами на основі [2, 11]

В поточних умовах збройного конфлікту спостерігається стрімке зростання обсягів оборонного бюджету, який за своїм пріоритетом витісняє інші складові державного фінансування, зокрема обумовлюючи перерозподіл видаткових потоків у бік підтримки сектору безпеки й оборони, що, своєю чергою, спричинило істотне зменшення фінансової підтримки та державних інструментів стимулювання розвитку приватного підприємництва, особливо малого і середнього бізнесу, який є одним із ключових елементів економічної динаміки в мирний час [9]. Узагальнення таких критичних тенденцій було здійснено шляхом обчислення інтегрального індексу бюджетної безпеки, що представлений на рис. 2, який на основі багатовимірних показників чітко демонструє відсутність фіскальної стійкості у системі управління державними фінансами та фіксує критичний рівень фінансової небезпеки у період з 2021 по 2024 рік, підтверджуючи потребу у глибокому структурному реформуванні механізмів бюджетного планування та управління в умовах воєнного часу [14, с. 117].

У той же час, на фоні триваючих бойових дій, значно скоротилася дохідна база бюджету, що зумовлено не лише масовим закриттям підприємств, але й фізичним знищенням їх виробничих потужностей, транспортної та енергетичної інфраструктури, що відіграють вирішальну роль у формуванні податкових надходжень. Крім того, серйозним дестабілізуючим чинником став стрімкий ріст рівня безробіття, викликаний як релокацією підприємств, так і збройними загрозами для працівників у регіонах бойових дій, що поєдналося з масштабною трудовою міграцією, унаслідок якої значна частина економічно активного населення виїхала за межі країни [1, с. 59].

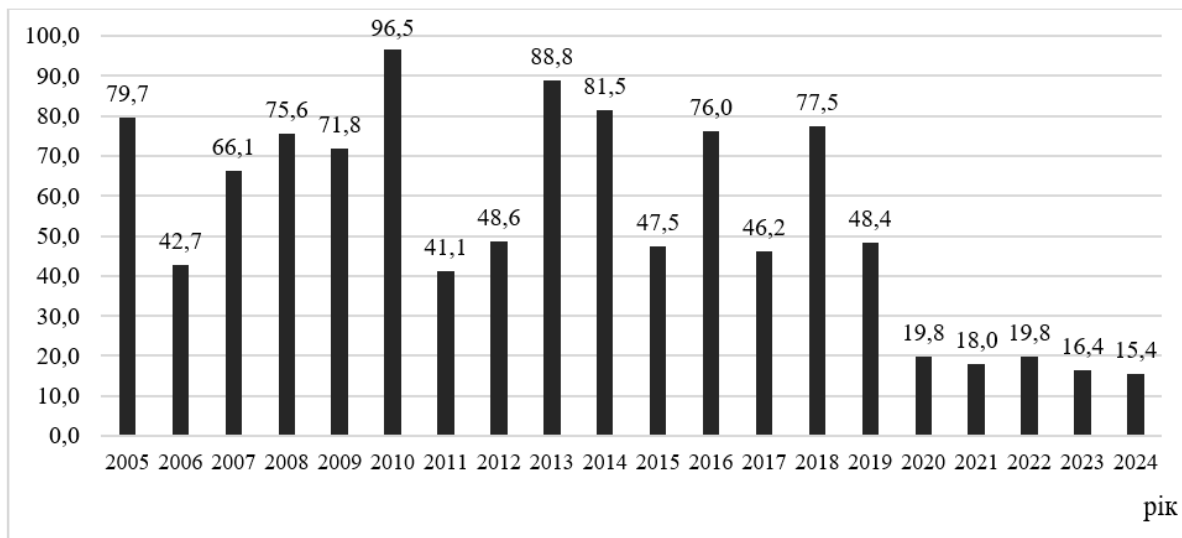

Рис. 2. Динаміка формування показника «Індекс бюджетної безпеки України» у період 2005-2024 років, %

Джерело: сформовано авторами на основі [2, 11]

У контексті економічної безпеки особливу увагу слід приділити тим механізмам бюджетного регулювання, які спрямовані на зниження структурних ризиків, збереження внутрішньої стійкості економіки до зовнішніх шоків та забезпечення стійкості державних фінансів. До таких механізмів належать формування стабілізаційних і резервних фондів, збалансоване управління державним боргом, обґрунтоване прогнозування макропоказників, цифровізація процесів бюджетного планування, удосконалення системи міжбюджетних трансфертів, а також впровадження програмно-цільового методу формування бюджету, що дозволяє орієнтувати витрати на досягнення конкретних результатів, підвищуючи ефективність використання державних ресурсів. Злагоджена реалізація цих інструментів створює фундамент для макроекономічної стабільності, забезпечує передбачуваність бюджетної політики та зміцнює довіру до державних інституцій, що вкрай важливо в умовах посилення конкурентного тиску глобального економічного середовища (рис. 3).

Рис. 3. Узагальнена схема оцінювання заходів щодо забезпечення бюджетної безпеки України в умовах воєнного стану
Джерело: сформовано авторами

Не менш очікуваним аспектом функціонування бюджетної політики в площині забезпечення економічної безпеки є розробка стратегій протидії бюджетним загрозам, які можуть мати як короткостроковий, так і довгостроковий характер, зокрема пов'язані з надмірною борговою залежністю, дефіцитністю державних програм, неефективним використанням бюджетних коштів, низькою якістю фінансового планування, а також з корупційними практиками, що підривають фінансову дисципліну та створюють загрози для фінансової автономії держави [4, с. 25]. Крім того, критично важливим є запобігання накопиченню неефективних видатків, ліквідація нераціональних податкових пільг, удосконалення системи адміністрування доходів бюджету, зокрема шляхом цифровізації та автоматизації процедур, що сприятиме підвищенню податкової культури та зменшенню рівня тіньової економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Стратегії протидії бюджетним загрозам у контексті економічної безпеки

Напрямок протидії	Механізм реалізації	Очікуваний результат	Інституційні передумови	Ризики/Обмеження
Фіскальна децентралізація	Передача частини повноважень на місцевий рівень	Підвищення ефективності використання публічних коштів	Зміни до Бюджетного кодексу	Опір з боку центральної влади
Реформа податкового адміністрування	Цифровізація збору податків та зменшення тіньової економіки	Зростання податкових надходжень	Модернізація податкової служби	Недостатній рівень технічної підготовки

Продовження таблиці 1

Підвищення прозорості бюджетного процесу	Запровадження відкритого бюджету та систем е-звітності	Зміцнення довіри до державного управління	Навчання персоналу та технічна підтримка	Корупційна складова
Удосконалення міжбюджетних трансфертів	Формування справедливого та збалансованого розподілу ресурсів	Зменшення регіональних дисбалансів	Аналітична оцінка потреб регіонів	Політична необ'єктивність у розподілі
Цільове скорочення неефективних витрат	Аудит державних програм та оптимізація витрат	Підвищення бюджетної ефективності	Функціональний аудит секторів	Саботаж з боку виконавців
Створення стабілізаційних фондів	Акумуляція коштів у періоди надлишкових надходжень	Зміцнення здатності до кризового реагування	Правове регулювання створення фондів	Ризик нецільового використання фондів

Джерело: складено авторами

У період воєнного конфлікту, який триває в Україні, додатковими напрямками бюджетної безпекової стратегії стають адаптація системи державних фінансів до умов кризи, посилення мобілізаційних можливостей бюджету, забезпечення гарантованого фінансування сектору безпеки та оборони, водночас із підтримкою базових функцій соціального захисту. Зокрема, доцільним є застосування механізмів гнучкого бюджетного планування, що дозволяє швидко реагувати на зміну пріоритетів у залежності від розвитку ситуації на фронті, а також формування фондів відновлення інфраструктури та стимулювання внутрішньої економічної активності. Таким чином, бюджетне регулювання в умовах постійних викликів і загроз постає не лише як технічний інструмент фінансового управління, але й як базовий стратегічний механізм гарантування економічної безпеки, який поєднує в собі можливості впливу на макроекономічну стабільність, гнучкість у протидії фіскальним ризикам та здатність до мобілізації ресурсів у відповідь на надзвичайні обставини.

Висновки. Досліджено еволюцію бюджетної політики України за останні два десятиліття, яка трансформувалася з інструменту планово-розподільної системи в механізм оперативного реагування на кризи, зокрема пандемію, фінансові шоки та зброєний конфлікт, що забезпечило базову макроекономічну стабільність і підтримку життєво важливих державних функцій. Аналіз тенденцій дефіциту держбюджету, динаміки перерозподілу ВВП, рівня обслуговування державного боргу та індикаторів бюджетної безпеки виявив погіршення фіскальної ситуації, зростання критичних ризиків і зниження стабілізаційного потенціалу бюджетної політики, особливо у 2021-2024 роках.

Оцінка ступеня централізації бюджетного регулювання показала його негативний вплив на ефективність фінансового управління в регіонах, тоді як значні обсяги ресурсів, спрямованих на обслуговування боргу, зменшили інвестиційні можливості бюджету та посилили залежність країни від зовнішньої допомоги. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність переходу до нової моделі бюджетного регулювання, що передбачає децентралізацію фінансових повноважень, запровадження цифрових інструментів планування і моніторингу, підвищення прозорості використання коштів та впровадження жорстких критеріїв ефективності бюджетних витрат.

Розроблено концептуальний підхід до забезпечення бюджетно-податкової безпеки, який акцентує на інтеграції ризик-менеджменту в бюджетне планування, створенні стабілізаційних фондів, оптимізації міжбюджетних трансфертів, реформуванні системи публічного фінансового контролю та стимулюванні фіскальної відповідальності органів влади.

Література

1. Бей С., Головай Н., Долук А. Стандарти державного боргу України в умовах воєнного стану. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 3(101). С. 55-61. URL: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.087>.
2. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%202022-2024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8.pdf>
3. Дуда Г. Бюджетна політика в умовах економічної трансформації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-110>

4. Захожай К. В., Рудик Н. В., Жибер Т. Фінансова безпека держави: бюджетна складова та макроекономічні чинники. Ефективна економіка. 2023. № 11. С. 39. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.39>
5. Зведений бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>
6. Канєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2022. № 144(4). С. 98-109. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07)
7. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
8. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
9. Нікітішин А. О., Пасічний М. Д. Методологічні положення щодо зміцнення податкової та бюджетної безпеки держави. Ефективна економіка. 2024. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3486/3521>
10. Олейнікова Л. Г., Нагасць С. В., Веремєєнко О. О., Волик В. Р. Бюджетна політика України: досвід розвинених країн світу щодо забезпечення її ефективності. Актуальні проблеми економіки. 2024. № 1(273). С. 157-165. DOI: [10.32752/1993-6788-2024-1-273-157-165](https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-273-157-165).
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>
12. Руда О. Л., Марценюк О. В. Бюджетна безпека як основа фінансової безпеки держави. Ефективна економіка. 2024. № 4. С. 99-107. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.4.99>
13. Румянцева В. В. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економіка та суспільство. 2024. № 68. С. 459-463. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-122>
14. Сідор М. І., Омельченко І. І. Бюджетна система України в сучасних умовах. Juris Europensis Scientia. 2024. Вип. 1. С. 112-119. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.20>
15. Трусова Н. В., Гриценко О. М. Бюджетна політика в кризовий період та виклики повоєнної відбудови фінансової системи України. Ефективна економіка. 2024. № 50. С. 15-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-50-15>
16. Череп А.В., Олейнікова Л.Г., Кішко Ю.П. Проблемні питання в бюджетній системі України. Український журнал прикладної економіки та техніки. Західноукраїнський національний університет. 2024 № 1 (31). С. 152- 156. URL: <http://ujae.org.ua/problemni-pytannyav-byudzhetni-j-systemi-ukrayiny/>

References

1. Bei, S., Holovai, N., Doliuk, A. (2023). Stan derzhavnoho borhu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [State debt of Ukraine under martial law]. Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, 3(101), 55-61. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.087>. [in Ukrainian].
2. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Biudzhetna deklaratsiia na 2022-2024 roky [Budget declaration for 2022-2024]. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%202022-2024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8.pdf%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%202022-2024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].
3. Duda, H. Z. (2024). Biudzhetna polityka v umovakh ekonomichnoi transformatsii [Budget policy in the context of economic transformation]. Ekonomika ta suspilstvo, 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-110>. [in Ukrainian].
4. Zakhzhai, K. V., Rudyk, N. V., Zhyber, T. (2023). Finansova bezpeka derzhavy: biudzhetna skladova ta makroekonomichni chynnyky [State financial security: budget component and macroeconomic factors]. Efektyvna ekonomika, 11, 39. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.39>. [in Ukrainian].
5. Minfin. Zvedenyi biudzheth Ukrainy [Consolidated budget of Ukraine]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>. [in Ukrainian].
6. Kanieva, T., Halaburda, A. (2022). Biudzhetna polityka derzhavy v umovakh voiennoho stanu [State budget policy under martial law]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu, 144(4), 98-109. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07). [in Ukrainian].
7. Kanieva, T. V. (2021). Biudzheth u systemi finansovo-ekonomichnykh vidnosyn: monohrafiia [Budget in the system of financial and economic relations: monograph]. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-

ekonomichnyi universytet, 392 p. [in Ukrainian].

8. Makohon, V. D. (2018). Biudzhetna stratehiia derzhavy: monohrafiia [State budget strategy: monograph]. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet, 364 p. [in Ukrainian].

9. Nikityshyn, A. O., Pasichnyi, M. D. (2024). Metodolohichni polozhennia shchodo zmitsnennia podatkovoi ta biudzhetnoi bezpeky derzhavy [Methodological principles for strengthening tax and budget security of the state]. Efektyvna ekonomika, 4. DOI: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3486/3521>. [in Ukrainian].

10. Oleinykova, L. H., Nahaiets, S. V., Veremieienko, O. O., Volyk, V. R. (2024). Biudzhetna polityka Ukrainy: dosvid rozvynenykh krain svitu shchodo zabezpechennia yii efektyvnosti [Ukraine's budget policy: the experience of developed countries to ensure its effectiveness]. Aktualni problemy ekonomiky, 1(273), 157-165. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-273-157-165. [in Ukrainian].

11. Ministerstvo finansiv Ukrainy (). Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>. [in Ukrainian].

12. Ruda, O. L., Martseniuk, O. V. (2024). Biudzhetna bezpeka yak osnova finansovoi bezpeky derzhavy [Budget security as the foundation of state financial security]. Efektyvna ekonomika, 4, 99-107. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.4.99>. [in Ukrainian].

13. Rumiantseva, V. V. (2024). Biudzhetna polityka v umovakh ekonomichnykh peretvoren [Budget policy in the context of economic transformation]. Ekonomika ta suspilstvo, 68, 459-463. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-122>. [in Ukrainian].

14. Sidor, M. I., Omelchenko, I. I. (2024). Biudzhetna systema Ukrainy v suchasnykh umovakh [Budget system of Ukraine in modern conditions]. Juris Europensis Scientia, 1, 112-119. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.20>. [in Ukrainian].

15. Trusova, N. V., Hrytsenko, O. M. (2024). Biudzhetna polityka v kryzovyi period ta vyklyky povoiennoi vidbudovy finansovoi systemy Ukrainy [Budget policy in the crisis period and challenges of post-war recovery of Ukraine's financial system]. Efektyvna ekonomika, 50, 15-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-50-15>. [in Ukrainian].

16. Cherep, A. V., Oleinykova, L. H., Kishko, Yu. P. (2024). Problemni pytannia v biudzhetsnii systemi Ukrainy [Problematic issues in Ukraine's budget system]. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. Zakhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet, 1(31), 152-156. DOI: <http://ujae.org.ua/problemni-pytannyav-byudzhetni-j-systemi-ukrayiny/>. [in Ukrainian].